

Искусства неискусног вјештака

Стаменко Новаковић

Пензионисани бригадни генерал

Сажетак: Овдје постоји озбиљан проблем: ради се о изузетно озбиљним питањима и вјештак-почетник нема право да се учи на грешкама. Оријентир је тражени стандард вјештачења који се мора постићи, а у предметима ратних злочина нема једноставних питања, зато војну експертизу врше војни експерти и њоме се не може бавити било које лице које је носило униформу.

Структура извештаја је начелна и треба бити прилагођена области вјештачења. Познавање токова информација и њихово коректно стављање у контекст сазнања о предмету експертизе пресудно утиче на формирање мишљења о командној одговорности. Без повратних информација немогуће је функционисање организационих система.

Надлежни старјешина, уколико има потребне информације, може правовремено предузимати потребне мјере (сасвим су довољне неопходне и разумне мјере) којима би поремећај стања и активности усмјеравао у планираном, односно пожељном правцу.

Кључне ријечи: искуство, анализа, ток информација и потребне мјере.

Primljen / Received: 3. maj 2022. / May 3, 2022

Prihvaćen / Accepted: 21. maj 2022. / May 21, 2022

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Бити вјештак војне струке подразумијева врхунско војно знање и богато војно искуство. У овом смислу наслов би гласио: Искусства „неискусног“ вјештака. Пошто су наводници изостављени, неискуство проистиче из самих почетака бављења вјештачењем. Овде постоји озбиљан проблем: ради се о изузетно озбиљним питањима и вјештак-почетник нема право да се учи на грешкама.

Врхунско војно знање и богато војно искуство подразумијевају да је вјештаку војне струке дубоко и чврсто усађено у свијест да сваки проблем има више повољних варијанти рјешења. С тим у вези, искусни војници воле рећи да се не ради о проблему него су у питању потешкоће у раду.

Како онда вјештак-почетник да искусно вјештачи? Подразумијева се претходно потпуно овладавање знањима из области вјештачења.

Ученици и студенти уче и за достигнути ниво знања добију оцјену. Код војника се подразумијева да мора стећи тражени ниво знања и способности, зато умјесто наставе и предавања има обуку и увјежбавање на којима стиче тражена знања, вјештине и навике.

Вјештак-почетник на располагању има: извештаје сродних предмета вјештачења искусних вјештака, усавршавање на курсевима и семинарима и напоран рад на вјештачењу конкретне предмета. Утрошени рад

није оријентир и треба да се одвија у континуитету и интензитетом примерјеним вјештаку и расположивом времену. Оријентир је тражени стандард вјештачења који се мора постићи.

Једна од искуством научених лекција свакако је она која каже да неискуство зна бити снажан покретачки фактор који може „натјерати“ озбиљног вјештака-почетника на предан рад, дубоку анализу и промишљено формирање мишљења.

Прва ствар са којом се војни вјештак-почетник сусреће, при вјештачењу конкретне предмета, јесте задатак (или задаци) вјештачења. Војници знају да је задатак етапа у достизању циља. То је својеврсна реакција на проблем који је потребно ријешити, односно потешкоћу увести у уобичајено стање, нормално функционисање, или ток развоја. Он се добија од надређеног, или га надлежни старјешина мора сам креирати. Овим се наглашава да неко у ланцу руковођења и командовања мора реаговати на поремећај у стању, функционисању, или току развоја активности.

Код задатка вјештачења олакшица се огледа у томе што се он прецизно додељује вјештаку. Овиме се не ограничава креативност вјештака, пошто он може утицати на евентуалне корекције, или допуне.

У вези са ангажовањем вјештака војне струке у вјештачењу предмета ратног злочина важно је имати на уму сљедеће:

- Командна одговорност заузима значајно место у процесуирању ратних злочина. О њој могу формирати квалитетно мишљење само оне старјешине које одлично познају управљање, руковођење, командовање и извршење, а које уједно поседују богато искуство из командовања¹. Најбоље је уколико је вјештак успјешно командовао на скоро свим нивоима, од вода до бригаде, односно дивизије, или корпуса.

- Ангажовању снага у конкретним борбеним дејствима претходи неколико незаобилазних активности егзактног карактера². Сама додјела задатака најчешће је епилог сложеног процеса рада специјалиста, тимова и штабова. Надлежни старјешина индивидуално одлучује на нижим нивоима командовања и у условима када нема времена за консултације. Чак и у овим случајевима постоје одређене могућности за консултације, односно за рад команде, или неког њеног дијела на припреми бар допуске, или корективне одлуке. Овима се жели сугерисати да вјештак тешко да може бранити став ако иза њега не стоји сложен процес промишљања и прорачунавања.

Поред изнесеног, у раду ће бити обрађен одабрани дио поучних, али не толико уочљивих питања која могу помоћи вјештаку-почетнику да изврши квалитетну војну експертизу предмета ратног злочина. Ради се о питањима која нису у сржи експертизе, па им се погрешно поклања мање пажње. Прије свега, мисли се на креирање оквира и структуре експертизе, нека запажања из анализе појединих поступака, радњи, или догађаја у цјелини, токове информација и припреме за свједочење.

КРЕИРАЊЕ ОКВИРА И СТРУКТУРЕ ЕКСПЕРТИЗЕ

Војну експертизу предмета ратних злочина прати контрадикторност која се не смије потцијенити: потребно је „вратити се“ у вријеме злочина и сагледати га кроз лупу тадашње регулативе, а онда извештај „упакovati“ у модерну форму. При том се не смије помијешати садашња и ондашња нормативно-правна регулатива и правилске одредбе.

Искусан бивши командант тешко ће заборавити рат и његове страхоте и није му проблем пронаћи и оне мање примјетне информације из материјалне документације, нормативноправне регулативе тог доба, коришћене војне литературе и разне публикације које третирају предметне догађаје. Они који то нису били тешко ће ово квалитетно ријешити.

Вјештак-почетник, поред стечених знања из области вјештачења, проучавања сродних извјештаја и уса-

вршавања у новој струци, мора уважити важеће законске процедуре и испоштовати трендове које диктира Европска унија.

Ово су, ипак, технички детаљи који јесу битни, али је битнија суштина: добијени задатак (или задаци) само неискусном вјештаку сугерише оквир и структуру експертизе и извјештаја. То важи за њихову основу, али не и за унутрашњу доградњу коју намећу сложена питања. А у предметима ратних злочина нема једнос-тавних питања. И ово није најважније.

Сваки поступак, радња и било који вид и облик борбених дејстава одвијају се у одређеним условима. Њих је потребно уважити и након коректне анализе ставити у функцију предмета експертизе у њеном дијелу, али и у цјелини. Тај својеврсни оквир доприноси бољем разумијевању дела, или догађаја у цјелини.

Релевантна војна литература из времена почињења ратних злочина била је оптерећена рјешењима проистеклим из карактера друштвеног уређења и из покушаја да се ратна вјештина издигне на ниво војне науке. То се посебно односи на појмовно-категоријални апарат, неусклађеност неких рјешења са одредбама међународног ратног (хуманитарног) права (концепција наоружаног народа и др.) утицај идеологије на систем одбране и професионализам. Коликогод из ове перспективе то дјелује збуњујуће, за експертизу то не смије бити проблем, односно потешкоћа. Зато војну експертизу врше војни експерти и њоме се не може бавити било које лице које је носило униформу.

На **EU4JUSTICE** (Подршка борби против организованог криминала и корупције у Босни и Херцеговини), одржаној 13–14. новембра 2019. године у Бањој Луци, изнесено је мноштво корисних ставова еминентних стручњака, а као посебно битни неискусном вјештаку, могу послужити сљедећи:

- Структура извјештаја је начелна и треба бити прилагођена области вјештачења. Оне које најчешће користе војни вјештаци при вјештачењу ратних злочина уклапају се у добре праксе Вијећа Европе;
- Увод (насловна страна, уводна разматрања, фазе вјештачења, сажетак, задатак, изјава о независности и сл.) и формом и суштином уклапају се у БиХ законодавство и препоруке ЕУ;
- Административно одвијање (хронологија, дневник вјештака) брани вјештака од оптужби за кашњење и за „муљање“;
- Срж извештаја је у анализи. Налази се, углавном, своде на чињенице, изворе, узроке, посебне околности... Стручно мишљење вјештака произилази из научне анализе налаза и треба да буде резултат примјене научних метода током цијелог процеса вјештачења;
- Закључак је сажети, синтетизован одговор на сва питања постављена у задатку. Одговори не смију

¹ Примјећено приликом проучавања неколико извештаја вјештачења.

² Дијелови процјене ситуације, прорачун односа снага и борбених могућности страна, вредновање варијанти ангажовања.

изражавати осуде и морају бити јасни, сажети и прецизни;

- Анекси и прилози.

Посебно су корисне препоруке за саслушање вјештака:

- Треба савршено познавати Извјештај, јер ће питања бити захтјевна и тешка, пуна замки;
- Не одговарати на питања која нису постављена и не ширити причу; и
- Никада не изобличавати неку чињеницу.

ИНТЕРЕСАНТНА ИСКУСТВА ИЗ САМЕ АНАЛИЗЕ

Врх игле је тежак за уочавање и одвраћа од посебног разматрања, али он није нимало једноставан: има свој облик, различите је оштрине, тврдоће, намјене, може бити направљен од различитог материјала, захтијева извјестан опрез при руковању и још много тога.

Аналогно томе, експертиза поступка, радње, или догађаја у цјелини, у предмету ратног злочина, у много чему превазилази речено за врх игле. Поједностављивање, просто речено, не доприноси успјеху експертизе. Они који немају шта корисно рећи често то правдају војничком прецизношћу, једноставношћу због бољег разумијевања и сл. „Бити кратак и јасан“ битно је и коректно за позиције командира и команданта. Они се обраћају подређенима, који су оспособљени за извршење задатака које им додјељују. Вјештак нема ту олакшицу него је „принуђен“ додатно користити аргументацију, објашњавање, описивање, доказивање и сл. Он мора бити увјерљив у аргументовању мишљења категорији лица из других сфера интересовања.

У анализи, вјештак се сусреће са дефинисаним терминима, али и са онима које мора сам одабрати. Обично се ради о важним терминима и њиховом избору мора прићи критеријски, водећи рачуна о томе да се чињенице не смију изобличити. У вјештачењу ратног злочина, вјероватно, најтежи избор тиче се смрти жртве.

По дефиницији, жртве су: ликвидиране³, стријељане⁴, убијене, смртно страдале и умрле. С обзиром на то да вјештак не смије изобличавати чињенице, онда избор и не постоји и своди се на поштивање дефиниције конкретног смртног исхода жртве. Иако су значења, углавном, изведена преко синонима, при вјештачењу предмета ратног злочина има посебан значај уочити нијансиране разлике: смакнуће, односно погубљење немоћне жртве није исто што и стријељање, које изводи стрелачка јединица уз примјену посебне процедуре; жртва може умријети од директних посљедица борбених дејстава, али и да смртно страда на мјесту догађаја и сл.

³ Ликвидација: У пренесеном значењу, уништење непријатеља; смакнуће, погубљење.

⁴ Стријељање: (значење изведено преко синонима) ликвидирати, смакнути, усмртити, уморити, погубити, лишити живота, извршити убиство

Велики дио питања односи се на налазе и мишљење о конкретном поступку, радњи, виду, или облику борбеног дејства. При њиховој анализи потребно је идентификовати противправна поступања, али и одговорне починиоце, односно елементе командне одговорности. У мноштву задатака и питања долази до преплитања неколико противправних поступања (злочина) и више одговорних лица, што због чињења, што због непредузимања неопходних и разумних мјера. Уколико се текст Извјештаја, или његовог дијела, организује по догађајима, онда се одговорност различитих лица налази на више мјеста и није их лако пронаћи. Исто важи и када се текст Извештаја, или његовог дијела, организује по одговорним лицима, онда се њихово противправно поступање налази у више догађаја и није их лако издвојити. Најбоље би било, уколико вјештак располаже са довољно времена за експертизу, да текст организује и по једном и по другом моделу.

ТОКОВИ ИНФОРМАЦИЈА

Као и услови, оквир и структура, тако су и токови информација наизглед питање мање важности, па се погрешно и разматра. Познавање токова информација и њихово коректно стављање у контекст сазнања о предмету експертизе пресудно утиче на формирање мишљења о командној одговорности.

Све информације које дјелују у систему руковођења и командовања можемо груписати у четири основне категорије⁵: информације које потичу од претпостављене команде (задаци, циљеви итд.); информације из окружења (непријатељ, земљиште, вријеме, могућности територије итд.); информације које се одnose на потчињене (стање, могућности, ограничења итд.) и једна од најзначајнијих категорија информација која непрекидно циркулише у процесу реализације задатака су повратне информације.

Шема тока информација у функционисању војних динамичких система⁶.

Без повратних информација немогуће је функционисање организационих система. На основу њих систем за руковођење и командовање непрекидно даје излазне информације на основу којих усмјерава систем ка реализацији задатка, уклањању или неутралисању узрока који доводе до одступања.

Средстава и начина комуникације има више и обезбјеђују њену непрекидност. У току извођења борбених дејстава уобичајено су се користиле: идејна веза, непосредни контакт, курирска, жична и радио-веза.

⁵ Руковођење и командовање, уџбеник за војне академије, Војноиздавачки завод Београд, 1983, стр. 97–99.

⁶ Руковођење и командовање, уџбеник за војне академије, Војноиздавачки завод Београд, 1983, стр. 98

Надлежни старјешина има одређена права, обавезе и одговорности које проистичу из конкретног формацијског мјеста. То значи, посједовање одређених знања и способности. Без њих не може радити. Када су у питању борбена дејства, то се посебно односи на посљедице које производи задатак који додељује подређеним, те радње и поступке које мора лично реализовати као и посљедице које ће ти поступци произвести. У томе су информације од кључног значаја.

Надлежни старјешина у релевантним моментима, који су у вези са извођењем борбених дејстава, има или нема потребне информације, односно зна, **морао је знати, или** је могао знати одређене информације.

Надлежни старјешина, уколико има потребне информације, може правовремено предузимати потребне мјере (сасвим су довољне неопходне и разумне мјере) којима би поремећај стања и активности усмјеравао у планираном, односно пожељном правцу. Пропусти ли правовремено предузети потребне мјере (у најмању руку неопходне и разумне мјере), сноси одговорност за одступање стања, односно активности дијела система за који је надлежан, од регулисаног.

Надлежни старјешина мора знати:

- Сопствени дјелокруг рада, надлежности и начин извршења сопствених задатака;
- Дјелокруг рада, надлежности и, у потребној мјери, начин извршења задатака подређених;
- Стање борбене готовости сопственог дијела система;
- Нормативно-правне и правилске одредбе које се тичу функционисања свог дијела система, а у одређеној мјери и вишег система;
- Правила ангажовања и тактику сопственог дијела система, а у одређеној мјери и вишег система;
- Радње и поступке подређених у извршавању задатака за два степена ниже;
- Основне податке о подређенима за два степена ниже;
- Безбједносно интересантне припаднике јединице и лица у зони одговорности;
- Стање и активности у окружењу које могу утицати на стање и активности сопственог дијела система.

Надлежни старјешина на располагању има неколико инструмената који му омогућавају да добије потребне информације о стању и активностима сопственог дијела система. Уколико их правилно и правовремено не користи, сноси одговорност због нечињења, усљед чега су наступиле штетне посљедице. То се посебно односи на:

- Лично ангажовање на тежишту активности, односно дејстава;
- Контролу стања и поступака подређених;
- Ангажовање снага за прикупљање информација;
- Захтијевање посебних и ванредних извјештаја;
- Сопствене сталне анализе и процјене.

ЗАКЉУЧАК

Искуства вјештака војне струке за област ратних злочина морају бити резултат дуготрајне, успјешне каријере у којој преовлађују она искуства која је стицао на формацијским местима руковођења и командовања.

Искуства вјештака у самом вјештачењу и свједочењу, стичу се кроз процес вјештачења и на свједочењима пред надлежним судом. С обзиром на то да се вјештак не смије учити на грешкама, његова почетна позиција полази од нивоа који ничим не смије наштетити коректном провођењу процеса.

ЛИТЕРАТУРА:

- Google, <https://sr.wikipedia.org>
- EU4JUSTICE (Подршка борби против организованог криминала и корупције у Босни и Херцеговини), одржан 13-14. новембра 2019. године у Бања Луци
- Лутовац Миомир, др, Наређење и кривична одговорност војних лица, Војноиздавачки завод, Београд, 1984.
- Правило корпус копнене војске (привремено), Центар високих војних школа ОС „Маршал Тито“, Београд, 1990.
- Правило оклопна и механизована бригада, ССНО, Војноиздавачки завод Београд, 1976.
- Правило службе Оружаних снага, ССНО, 1977.
- Руковођење и командовање, уџбеник за војне академије, Војноиздавачки завод Београд, 1983.

Experiences of an Inexperienced Expert

Stamenko Novaković

Retired Brigadier General

Abstract: There is a serious problem here: these are extremely serious issues and a novice expert has no right to learn from mistakes. The benchmark is the required standard of expertise that must be achieved, and there are no simple issues in war crimes cases, so military expertise is performed by military experts and cannot be practiced by any person wearing a uniform. The structure of the report is basic and should be adjusted to the area of expertise. Knowledge of information flows and their correct placement in the context of knowledge about the subject of expertise has a decisive influence on the formation of opinions on command responsibility. Without feedback, it is impossible for organizational systems to function.

The competent elder, if he has the necessary information, can take the necessary measures in a timely manner (necessary and reasonable measures are quite sufficient) which would direct the disruption of the situation and activities in the planned or desired direction.

Keywords: Experience, analysis, information flow and necessary measures.